

OBITELJ I ODGOJ U VJERI PREMA PISMU OBITELJIMA PAPE IVANA PAVLA II. S OBZIROM NA NAŠE PRILIKE

JOSIP JAKŠIĆ

Koparska 58, 41000 Zagreb

Stručni članak

Primljeno 09/94.

UDK 249

262.131:249

Sažetak

Naša Crkva je u svojoj povijesti, napose u posljednjih pedeset godina, u naviještanju i katehezi osobitu pozornost i težište stavila na pastoral obitelji. To se osjećalo za vrijeme ateističkog komunizma, u pripravi za proslavu 900. obljetnice Zagrebačke nadbiskupije, kao i u ovoj Godini obitelji.

Papino Pismo obiteljima je u tom pogledu za nas prilika da prosudimo naše dosadašnje katehiziranje obitelji, pristup, ciljeve, sadržaj i metodu.

U smislu katehetske prosudbe Pisma možemo reći da Papa u Uvodu Pisma (1-5) određuje cilj, sadržaj i metodu kateheze u Pismu. Cilj kateheze o obitelji i za obitelj je molitvom dovesti obitelj u zajedništvo s Kristom. Tako molitva postaje i metodom Pisma. Molitva, najodličnija molitva "Očenaš" određuje strukturu i sadržaj Pisma od sveopćeg očinstva i majčinstva koje izlazi od Stvoritelja, do otkupljenja u borbi protiv zla.

Prvi dio Pisma (6-17) možemo nazvati "Velika temeljna kateheza o obitelji". Pomoću biblijske antropologije, biblijsko-teološkim pristupom Papa postavlja temelj istinske obitelji u civilizaciju ljubavi, daje konkretna pravila i načela te otkriva lažne pojmove i zamke kobne po osnovne vrednote smisla ljudskog života. Papa odgovara na osnovna pitanja: što je čovjek kao osoba, što je obitelj u sebi i pred Bogom.

Drugi dio Pisma možemo nazvati "Mistagoška kateheza za duhovnost obitelji". Njome Papa želi produhoviti doktrinu prvog dijela na temelju mistične stvarnosti sakramenta ženidbe po kojoj je sam Krist prisutan u obitelji, pokazuje na temelj "lijepje ljubavi" u povijesti spasenja u kojoj je vrhunac i središte Utjelovljenje, to jest Sveta Obitelj.

Iako se Papa u Pismu neposredno obraća svakoj pojedinoj obitelji, on u Pismu nije samo učitelj obiteljima, nego svima kojima je na srcu pastoral i pomoć suvremenim obiteljima. Papa pokazuje što bi trebalo imati pred očima za stvaranje istinske kateheze o obitelji i za obitelj.

U ovome je stoljeću o obitelji napisano mnogo. Kao nikada u povijesti, jedni su joj proricali propast u rasulu, dok su je drugi isticali kao najuzvišeniju instituciju ljudskog društva koja ima temelj u samom odsjaju Božjeg života i ljubavi.¹ Tvrde, da je kao takva nezamjenjiva, te da će nadživjeti sve sustave i ideologije.

Treba reći da se Crkva kao zajednica vjernika s Bogom i međusobno u svojoj strukturi i javnom životu uvijek doživljava la kao obitelj, iako se to kroz povijest nije

1 Usp. GOLUB, I., *Čovjek slika Božja (Post 1,26). Prilog dogmatskoj antropologiji*. Zagreb 1968; ISTI, *Prijatelj Božji*. Naprijed, Zagreb 1990.

isticalo, kao što je to slučaj danas, radi naglašavanja hijerarhijskog ustrojstva Crkve. Dok je obitelj bila velika i zdrava u svakom pogledu, to je bilo nekako samo po sebi razumljivo.

Povijesno gledano, na početku Crkve obitelj u biološkom smislu rodbinskih odnosa nije imala neku važnost. Dapače, iz Evanđelja se osjeća relativiziranje obitelji. Isus pita: "Tko je majka moja i braća moja?" (Mk 3,34). Pojedinci će biti pozvani na nasljedovanje, u narod Božji, to jest Crkvu. Oni postaju braća i sestre, dok u obiteljima dolazi do razdora (Lk 12,51-53). Tako je to bilo u apostolsko i poapostolsko vrijeme do četvrtog stoljeća, kada i završava vrijeme katekumenata u prvoj Crkvi slobodom kršćanstva i uspostavom novog načina života Crkve. Od tada ne samo obitelji nego i čitavi narodi ulaze u Crkvu. To je vrijeme velikog sv. Aurelija Augustina (354-430), koji udara temelje i današnjem načinu katehiziranja, i vrijeme sv. Ivana Zlatoustog (+407), koji kršćansku obitelj potkraj četvrtog stoljeća naziva kućnom Crkvom.²

Poslije srednjega vijeka Crkva je tek u našem stoljeću ponovno počela vrednovati ulogu obitelji u odgoju svojih vjernika i izgradnji osobne vjere. Uvođenjem blagdana Svete Obitelji 1921. godine, u Crkvi se čuje više tema o obitelji.

Nakon drugoga svjetskog rata, u eri komunističke ateizacije, naša je Crkva svu nadu i uporište u očuvanju i prenošenju vjere i morala stavila na međunarodno pravo obitelji da odgaja svoju djecu.

Poslije Drugoga vatikanskog sabora, naročito od 1970. godine, počeo se u nas zapaženo razvijati obiteljski pastoral na razini biskupija i župnih zajednica. Pokrenuta je Obiteljska ljetna škola, s koje se radovi tiskaju u časopisu "Obnovljeni život". Izlazi kršćanska obiteljska revija za obitelj "Kana". U "Katehezi", "Bogoslovskoj smotri" i drugim časopisima pojavljuje se sve više članaka s temom obitelji. Uvode se zaručnički tečajevi kao neposredna priprava zaručnika za sakrament ženidbe na razini dekanata.

To je vrijeme obilježeno neusklađenim odgojem i konfliktnim situacijama između

javnih institucija, koje su pod kontrolom ateističke propagande već od dječjih vrtića i osnovne škole. Tako se u obitelji između škole i Crkve doživljavao dvostruki odgoj.³

U takvim smo prilikama 1990. godine doživjeli demokratske promjene, ratno stanje i uvođenje vjeronauka u škole.

Već prije nego što su Ujedinjeni narodi ovu 1994. godinu proglasili Međunarodnom godinom obitelji, Zagrebačka nadbiskupija, svjesna prilika u kojima nam se obitelji nalaze, a pripremajući se za proslavu 900. obljetnice svoga osnutka, u okviru duhovne obnove postavlja kao zadatak u pastoralu - obnovu i evangelizaciju obitelji.⁴

U slavljenje Godine obitelji uključila se i Katolička crkva, osobito Papa Ivan Pavao II. svojim Pismom obiteljima.⁵

Kada koncilski dokumenti⁶ i naročito pokoncilski papinski dokumenti⁷ opisuju obitelj kao "domaće svetište Crkve", "kućnu Crkvu", vraćaju se na pojam obitelji iz vremena sv. Ivana Zlatoustog. Uzimaju u obzir elemente za sliku obitelji kakva zapravo osim u rjeđim slučajevima sociološki i društveno gledano ne postoji. Rijetko se, naime, susrećemo s brojnom obitelji, s obitelji u kojoj zajedno živi više generacija, ili pak s malim obiteljima za koje bismo

2 Na temu odgoja u obitelji poslije vremena katekumenata Prve Crkve, poznate su propovijedi sv. Ivana Zlatoustoga. Usp. EMEIS, D.-SCHMITT, K. H., *Handbuch der GemeindeKatechese*. Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 1986, str. 157. Bilješka 49. In Genesim, Homilia 2,4 (PG 53,31); i Bilješka 50. In Genesim, Sermo 6,2 (PG 54,607), str. 239.

3 Ovdje treba istaknuti dokument: BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje Evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*. Zagreb, KS, 1983. (Dokumenti 67.), Br. 9-15; posebno 9 i 10, gdje se opširno opisuje ova situacija u društvu i Crkvi, u odnosu na obitelj.

4 Crkveni odbor za proslavu 900. godišnjice osnutka Zagrebačke (nad)biskupije i prvoga poznatog pisanog spomena grada Zagreba. *Jubilejska korizma 1993. u Zagrebačkoj nadbiskupiji*. Homiletsko-katehetska grada; ISTI, *Nacrt smjernica za evangelizaciju obitelji*. Zagreb 1994.

5 *Pismo obiteljima Pape Ivana Pavla II. 1994. Godina obitelji* (Biblioteka: "IKA-Dokumenti", Knjiga 1.)

6 LG 11, AA 11.

7 EN 77, CT 68, FC 21, 49, 52-54, 59, 61-65.

mogli ustvrditi da prema svom načinu života imaju sva kršćanska obilježja. Prosječna naša obitelj sastoji se od tri do pet članova, te možemo reći da se u našem hrvatskom narodu uglavnom susrećemo s malom obitelji. Crkva se, međutim, bori da u ozračju kršćanskih načela obnovi obitelj duhom ljubavi i zajedništva među ljudima, na kojima počiva istinska obiteljska sreća, bez obzira na brojnost. Tako se u usporedbi sa spomenutim dokumentima crkvenog učiteljstva, osjeća da je Papino pismo prožeto očinskom ljubavlju, ali da Papa ima pred očima u dokumentima zacrtane smjernice za evangelizaciju i katehezu konkretne obitelji našeg vremena. U Pismu su u obliku kateheze izraženi bitni doktrinarni vidici kršćanskog poimanja obitelji. Papa govori o obiteljskom životu konkretne obitelji sa svom problematikom morala na pozitivan način. Ukazuje na duhovnost obitelji i njezinu povezanost s Bogom. Stoga Papino pismo zaslužuje dublju analizu od kratkih prikaza u našem tisku, posebno u pogledu kateheze obitelji. U tom smislu prvi dio Papina pisma možemo nazvati "Velikom katehezom o obitelji", jer u njem govori što je obitelj u sebi prema Božjem planu stvaranja. Drugi dio možemo nazvati "Mistagoškom katehezom za duhovnost obitelji".

ANALIZA STRUKTURE I SADRŽAJA PISMA

Uvod i pristup

Sâm Papin pristup adresatima je neuobičajen. Papa se u Pismu odmah obraća obiteljima. Štoviše, želi pokucati na vrata svake obitelji, načiniti pastoralni posjet, s njome moliti. Na temelju molitve Očenaša Papa tumači glavne istine vjere i najvažnije postavke kršćanskog života. Sadržajnim pristupom Papa ostaje dosljedan sebi, svojoj nastupnoj enciklici *Redemptor hominis* u kojoj je ustvrdio da je "put Crkve konkretan čovjek".⁸ U Pismu proklamira da je "put Crkve" ne apstraktna već konkretna obitelj, kojoj se obraća. Papa dalje razvija antropologiju Utjelovljenja Sina Božjega analogno Drugome vatikanskom saboru,⁹ koji tvrdi da se Utjelovljenjem Sin Božji na stano-

viti način sjedinio sa svakim čovjekom. Tako po primjeru Isusa Krista, koji je došao na svijet služiti (Mt 20,28), "Crkva smatra služenje obitelji jednom od svojih bitnih zadaća. U tom smislu kako čovjek tako i obitelj predstavljaju 'put Crkve'."¹⁰

Katehetski gledano, možemo reći da Papa u Uvodu Pisma (1-5) određuje cilj, sadržaj i metodu svoje kateheze u Pismu. Kako je prema CT 5 krajnji cilj svake kateheze uvesti nekoga u zajedništvo s Kristom, Papa taj krajnji cilj postiže molitvom (Mt 18,20).

Ako gledamo pristup sadržaju, već u Uvodu nalazimo da Papa molitvom Očenaša i tekstovima Svetoga pisma određuje strukturu i sadržaj Pisma. Molitva kao temeljni motiv koji se proteže kroz cijelo Pismo postaje metoda Pisma kojom Papa razvija katehezu o obitelji i za obitelj. Ujedno Papa postavlja molitvu kao zadaću koju bi zajedno s Crkvom trebala prihvatiti svaka obitelj. Obitelji koje u kršćanskom življenju svjedoče molitvom svoj poziv i kršćanski identitet predstavljaju za njega "*pravilo*" koje obitelj treba slijediti, premda nasuprot njima stavlja i očite nepravilnosti i neurednosti koje vode k razaranju obitelji (Pismo 5). Tako Papa, svojim ciljem da Krist po molitvi bude prisutan u svakoj obitelji, metodom molitve po kojoj se Krist uprisutnjuje (nastanjuje, utjelovljuje) među nama, na temelju molitve (od kojih je najodličnija Očenaš), uočava idealne mogućnosti za katehezu obitelji, kako bi se obitelj ostvarila kao "Crkva u malom", "domaća Crkva". Papa razvija duhovnost obitelji, prenošenje i življenje vjere u njoj.

Prvi dio: "Civilizacija ljubavi" - Velika temeljna kateheza o obitelji (Pismo 6-17)

Prije svega Papi je u srcu i mislima obitelj kao takva. Papa polazi od samoga biblijskog izvještaja o stvaranju čovjeka "na sliku i priliku Božju" (Post 1,26-28) i upot-

8 RH 14.

9 GS 22.

10 Pismo 2.

punjuje ga naukom sv. Pavla u poslanici Efežanima (3,14-16).¹¹

U bračnom savezu papa Ivan Pavao II. vidi prvenstveno zajednicu osoba: *communio personarum*. U tom smislu definira obitelj kao zajednicu osoba (jedinствено zajedništvo), kao prvo ljudsko "društvo", te se usredotočuje na "zajedništvo" muža i žene, koje po zadatku i izazovu znači očinstvo i majčinstvo. Dakako, kod toga ima na pameti najprije kršćansku obitelj koja nastaje sakramentalnim sklapanjem ženidbe i djeluje silom Duha Svetoga trajno u životu (Pismo 7-8). Bog "hoće" čovjeka kao sebi slično biće, kao osobu, jer "čovjek je na zemlji jedino biće radi njega samoga", kao što to tvrdi Koncil (GS 24). Sadržaj toga ostvarenje je punoća života u Bogu, ali i upućenost na drugog čovjeka, što se posebno očituje u braku. Bračni pristanak u sakramentu ženidbe određuje i utvrđuje zajedničko dobro braka i obitelji, dobro muža i žene: ljubav, vjernost, uzajamno štovanje, doživotno trajanje njihove veze, dobro djece. Prihvatanje i odgajanje djece dva su od glavnih ciljeva obitelji - uvjetovana ispunjenjem preuzete obaveze¹² (Pismo 9-10).

Osobite obiteljske obaveze, molitvenom metodom koja ima biblijsku podlogu, trebale bi učiniti da svaka obitelj bude svega toga iznova i duboko svjesna. U takvu obiteljsku molitvu treba uvijek dodati osobne uspomene muža i žene, roditelja, a i djece i unuka. Pomoću spominjanja rodoslovlja stvara se bratsko zajedništvo naraštaja. Ova molitva je: zahvaljivanje, slavljenje Boga, traženje oprostjenja, prošnje i zazivanje. Obiteljska molitva postaje molitva uzajamnog spominjanja zajednice više naraštaja. U molitvi svi trebaju naći mjesta: oni koji žive i oni koji su već umrli, kao i svi oni koji tek trebaju doći na svijet. U obitelji treba moliti za svakoga tko je dio njezina dobra. U molitvi se obitelj prepoznaje kao prvotno "mi" u kojemu je svatko "ja" ili "ti"; svatko je drugome i uzajamno muž ili žena, otac ili majka, brat ili sestra, djed ili unuk. U Godini obitelji jedinstvo molitve trebalo bi postati običaj ukorijenjen u obiteljsku svakodnevicu. Papa se

pita: "Jesu li takve obitelji kojima je upravljeno ovo pismo?" I odgovara: "Sigurno je mnogo takvih, ali u doba u kome živimo javlja se nastojanje da se obiteljsko gnijezdo suzi na samo dva naraštaja... Malo je čovječnog življenja u suvremenim obiteljima. Nedostaju osobe za stvaranje i dijeljenje zajedničkog dobra!" (Pismo 10)

Papa dalje s Koncilom naglašuje da čovjek ne može sebe naći osim po iskrenom sebedarju (GS 24). To sebedarje se posebno očituje u bračnom pristanku, a sebedarje se bračnog pristanka najljepše očituje u euharistiji. Stoga je kruna liturgijskog obreda sklapanja braka euharistija - žrtva "predanoga tijela" i "prolivene krvi". Činjenica da se rađa čovjek predstavlja za kršćanske roditelje vazmeni znak. Tu se ostvaruje u najizvornijem svjetlu evanđeoska istina o sebedarju. Život djeteta postaje dar samim darovateljima života. Ono pridonosi zajedničkom dobru njih samih i obiteljske zajednice, braći, sestrama, roditeljima, cijeloj obitelji.

Katehetski govoreći, ovdje Papa postavlja savršenu korelaciju između života i sakramenata ženidbe, euharistije i krštenja, kao i tih sakramenata međusobno u životu kršćanina, te time praktički pokazuje kako treba razvijati katehezu za pripravu na obitelj.

Nadalje, Papa nas vodi od civilizacije lažnog napretka k civilizaciji ljubavi: Evanđeoska istina o sebedarju neshvatljiva je bez dara Boga Stvoritelja i Otkupitelja u milosti Duha Svetoga. Crkva je uvjerenjena da mora ostati potpuno vjerna istini o ljudskoj ljubavi; inače bi sama sebe izdala (Pismo 11).

11 Usp. *Pismo 6*, gdje nalazimo ispravno vrednovanu teocentričnost i antropocentričnost u katehezi (usp. i DCG 41-42). Nije sve usmjereno samo na Boga ili samo na čovjeka. Ide se od Utjelovljenja (Bogočovjeka) Riječi, k Ocu, u Duhu (čovjek - Bog).

12 Šire tumačenje ove Papine nauke o braku, ljudskom zajedništvu, plodnoj ljubavi na temelju prvih glava Knjige Postanka možemo za katehezu naći u knjizi: *Nije dobro da čovjek bude sam* (Prvi niz govora Ivana Pavla II. o ljubavi i braku prema prvim poglavljima Knjige Postanka - u generalnim audijencijama srijedom, od rujna 1979. do travnja 1980.) Izd. Župni ured Majke Božje Lurdske, Zagreb 1980. (Biblioteka "Majka" br. 1.)

U svjetlu civilizacije ljubavi, koncilskih dokumenata (GS 24) i enciklike *Humanae vitae* Papa dalje tumači odgovorno očinstvo i majčinstvo, tvrdeći da ono može biti potpuno shvaćeno i protumačeno samo pribjegavajući vrijednostima osobe i dara:

- Oboje, muškarac i žena, trebaju zajedno, pred sobom i pred drugima, preuzeti odgovornost za novi život koji su probudili.
- Uzajamno darivanje muža i žene nema za jedini cilj rađanje djece, nego je samo po sebi uzajamno zajedništvo ljubavi i života.
- Osoba se ne smije nikad smatrati sredstvom za postizanje nekog cilja. Osobito nikada sredstvom "užitka".
- Osoba mora biti sâm cilj svakog čina. (Pismo 12)

Osobitu je pozornost u Pismu Papa posvetio razrađivanju pojma ljubavi, oslonivši se na Pavlovu himnu ljubavi u 13. glavi Prve poslanice Korinćanima, u kojoj utvrđuje božanski značaj prave ljubavi, koja je "izlivena u našim srcima po Duhu Svetome koji nam je dan" (Rim 5,5). Ako je obitelj "put Crkve", onda je i civilizacija ljubavi "put Crkve". Obitelj je u osnovi civilizacije ljubavi (Pismo 13-14).

Nasuprot civilizacije ljubavi u kojoj žive kršćani kao trs i loza povezani s Kristom (Iv 15,12) postoji s druge strane i mogućnost "protucivilizacije" radi krive istine. Ta kriva istina očituje se kao pozitivizam, utilitarizam, civilizacija stvari, a ne osoba, civilizacija užitka, "tehnička civilizacija". Papa se ne zaustavlja na teškim, devijantnim temama kojima su podlegle mnoge obitelji, kao što su abortus, razne vrste kontracepcije, sterilizacija, "sigurni seks", "slobodna ljubav" itd., već pristupa obiteljskim vrijednostima s pozitivne strane, dok se ovih samo dotiče upozorenjem da prijete obitelji razaranjem radi krivo shvaćenih pojmova "ljubav", "sloboda", "osoba" itd. Uz to Papa naglašuje važnost enciklike "Sjaj istine".

Suvremena obitelj traga za "lijepom ljubavi", a civilizacija koja je nadahnuta potrošačkim i protuporođajnim raspoloženjem nije nikad bila i ne može biti civilizacija ljubavi (Pismo 13).

Zato Papa ističe s apostolom Pavlom: Ljubav je zahtjevna (1 Kor 13,4-7), no u tome i jest njezina ljepota. Tu je uistinu čvrsti temelj obitelji; temelj koji je kadar sve podnijeti. Hvalospjev ljubavi u Prvoj poslanici Korinćanima ostaje *velika povelja* (Magna charta) civilizacije ljubavi (Pismo 14).

Da bi protumačio srž evanđeoske istine o slobodi, Papa otklanja svaki individualizam, a ljubav, civilizaciju ljubavi povezuje s personalizmom, jer personalistički etos je altruistički: pokreće osobu da bude dar drugima i da pronalazi radost u tome što se dariva. To je radost o kojoj Krist govori (usp. Iv 15,11;16,20.22. Pismo 14).

Dalje Papa inzistira na tome da se civilizacija ljubavi gradi na *poštivanju* kao polazištu ljubavi. Svoju tvrdnju oslanja na četvrtu Božju zapovijed. Treba istaknuti da Papa podržava ne samo poštivanje svakog člana obitelji generacijski, već upućuje na to da četvrta zapovijed neizravno kaže roditeljima: "Poštujte svoje sinove i kćeri!" Inzistira na poštivanju života svakoga novog djeteta od prvog trenutka začeca.

Papa zaključuje: sva "ljudska prava" su na kraju krajeva nedjelotvorna ako im u osnovici nedostaje zapovijed: "Poštuj". Bada-va prava ako se ne poštuju. Samo priznanje prava svakom čovjeku, bez ljubavi čovjeka prema čovjeku, nije dostatno.

Papa ovim prikazom zapravo pokazuje *zacrtni "put Crkve" na početku Pisma*, kako na katehetski način treba povezati opći zakon civilizacije ljubavi u konkretizaciji četvrte Božje zapovijedi u svagdanjem životu.

U tom smislu Papa promatra odgoj i samoodgoj i pri tome daje neka pravila i načela koja bi u katehezi za obitelj trebalo imati pred očima ako bi se ostvario kršćanski obiteljski odgoj.

Ova pravila izvučena iz teksta i poređana izgledaju ovako:

- Čovjek je pozvan živjeti u istini i ljubavi.
- Svaki se čovjek ostvaruje iskrenim sebedarjem.
- Odgojitelj je osoba koja u duhovnom smislu "rađa".

- Darujući život, roditelji sudjeluju u stvarateljskom Božjem djelu.
 - Bračna ljubav u odgoju iskazuje se kao prava roditeljska ljubav.
 - Bitno za obiteljski odgoj je da muž doživljava majčinstvo svoje supruge kao dar.
 - Roditeljsko "mi" se po rađanju i odgajanju razvija u obiteljsko "mi" prema roditeljima roditelja i djeci djece.
 - Odgajajući, roditelji postaju sudionici Božje očinske i ujedno majčinske pedagogije. (Prema svetom Pavlu Božje roditeljstvo predstavlja izvorni uzor svakog očinstva i majčinstva u svijetu. Usp. Ef 3,14-15.)
 - Krist, Riječ Očeva, potpuno nas je poučio Božjoj pedagogiji objavivši čovjeku Božje posinjenje, pravo značajnije ljudskog odgoja.
 - Po Kristu, svaki odgoj u obitelji i izvan nje biva uključen u *spasonosne razmjere božanske pedagogije* koja doseže vrhunac u vazmenom otajstvu Gospodinove smrti i uskrsnuća.
 - Tjelesno roditi znači započeti dalje "rađanje" postupno i složeno tijekom cijeloga odgojnog događanja.
 - "Načelo davanja časti", što znači priznanje i poštivanje čovjeka kao čovjeka, osnovni je uvjet svakoga pravog odgojnog postupka.
 - Roditelji su prvi i glavni odgojitelji vlastite djece. Svoje odgojno poslanje oni dijele s drugim osobama i ustanovama kao što su Crkva i država.
 - Tu treba primijeniti načelo subsidiarnosti. Subsidiarnost institucija nadopunjuje očinsku i majčinsku ljubav. Roditelji daju temeljni značaj institucijama potvrđujući ga svojim pristankom i svojom ovlasti.
 - Obitelj je pozvana vršiti svoj odgojni zadatak u Crkvi, sudjelujući tako u crkvenom životu i poslanju.
 - Crkva poglavito želi odgajati po obitelji, koja je za to osposobljena sakramentom ženidbe, staleškom milošću i karizmom svojstvenom obiteljskoj zajednici.
 - Religiozni odgoj i vjeronauk po kome obitelj raste kao "kućna Crkva", što ga
- djeca u obitelji primaju, stavljaju obitelj u područje Crkve kao istinski subjekt evangelizacije i apostolata.
- Obitelj i roditelji slobodno biraju za svoju djecu određeni način religioznog i moralnog odgoja u skladu s vlastitim uvjerenjima, no nužno je kad te zadatke povjere crkvenim ustanovama i školama da i dalje u odgoju budu trajno i djelatno prisutni.
 - Samoodgoj ne može a da ne bude označen odgojnim utjecajem što ga obitelj i škola vrše na dijete.
 - U pripravi za izbor zvanja i budući bračni život ne smije se zaboraviti da taj zadatak prije svega pripada obitelji.
 - Da bi se stvorila tradicija "domaće Crkve", obitelji neka nastoje izgrađivati obiteljsku solidarnost. To im prije svega omogućuje da se uzajamno ispomažu u odgojnom služenju: roditelji bivaju odgajani od drugih roditelja, djeca od druge djece (Pismo 16).
- Govoreći o odnosu obitelji i društva, Papa naglašuje da je obitelj pozvana da na različite načine sudjeluje u razvoju društva. Papa najprije daje definiciju obitelji: "Obitelj je zajednica osoba, najmanja društvena stanica i kao takva temeljna ustanova za život svakog društva." (Pismo 17). Zatim postavlja pitanje: "Što obitelj kao ustanova očekuje od društva?" i odgovara: "Prije svega da bude priznata u svojoj istovjetnosti (identitetu) i prihvaćena kao društveni subjekt.
- Potom na temelju crkvenog prava i Katekizma Katoličke crkve donosi definiciju braka, koji je u temelju obiteljske ustanove, stvoren ugovorom kojim "muškarac i žena utvrđuju uzajamnu zajednicu svega života, koja je po naravi usmjerena dobru bračnih drugova te rađanju i odgajanju djece".¹³
- Zatim Papa kritizira permisivizam u društvu i prelazi na govor o pravima obi-

13 Pitanje i odgovor, definicija obitelji i braka, citiranje crkvenog prava i Katekizma Katoličke crkve (Kanon 1058, 1; KKC 1601) podsjeća na katekizamski oblik poučavanja.

telji.¹⁴ Ističe da su prava obitelji čvrsto povezana s pravima čovjeka. Neka od tih prava izravno se odnose na obitelj, kao što je roditeljsko pravo na odgovorno rađanje i odgajanje djece. Druga se odnose indirektno na obiteljsku jezgru.

Među tim pravima osobito su važna: prava vlasništva, osobito obiteljskog vlasništva, i pravo na rad. "Prava obitelji nisu ipak samo računski zbroj osobnih prava, budući da je obitelj nešto više od zbroja svojih članova pojedinačno uzetih. Ona je zajednica roditelja i djece; ponekad i zajednica različitih naraštaja." (Pismo 17)

Na prvom je mjestu gotovo organska veza između obitelji i naroda. Ta veza se prije svega temelji na sudioništvu u kulturi. Po uljudbi i jeziku, ne samo narod, nego svaka obitelj pronalazi svoju duhovnu samostalnost i suverenost.

Obitelj i država dijelom su u sličnoj vezi kao što su obitelj i narod, a dijelom u različitoj. Država se, naime, razlikuje od naroda po svom ustrojstvu, koje je manje obiteljsko, a više ustrojstvo po političkom i "birokratskom" obliku. Država ima više narav političke zajednice. Obitelj pripada državi snagom načela subsidiarnosti. Gdje je sama sebi dostatna, obitelj treba pustiti da sama djeluje.

Govoreći o radu u odnosu na obitelj, Papa ističe nezaposlenost kao prijetnju obiteljskom životu, ističe važnost i težinu ženskog rada u krugu obitelji.¹⁵ Treba jasno priznati "trud" žene, koja dijete, nakon što ga je donijela na svijet, hrani, njeguje i odgaja. Majčinstvo sa svim naporima koje ono sa sobom donosi treba postići i ekonomsko priznanje barem ravno drugim poslovima.

Tako Papa, promotrivši obitelj u sebi i sve vidove njene važnosti za ljudsko društvo, završava svoju veliku katehezu o obitelji poticajem: "Doista treba poduzimati sve napore da obitelj bude priznata kao *prvotno društvo*, u određenom smislu 'suvereno'! Suverenost obitelji neizbježna je za društveno dobro."

Takav poticajni zaključak za Crkvu u našem narodu i državi izgleda ne samo kao zadatak već i kao program društvenog nau-

ka o obitelji u suvremenom društvu za evangelizaciju i katehezu u dalekosežnoj budućnosti. On daje Crkvi osjećaj za postavljene izazov na izgradnju pravednijeg društva na temelju prava i suverenosti svakog čovjeka po osnovnoj stanici ljudskog društva - obitelji, što joj ga nudi Zaručnik, Isus Krist.

Drugi dio: "Zaručnik je s vama" - Mistagoška kateheza za duhovnost obitelji (Pismo 18-23)

Već sam naslov pokazuje da u drugom dijelu Papa želi razvijati katehezu za obitelj na mistagoški način. Na temelju mistične stvarnosti sakramenta ženidbe želi produhoviti doktrinu prvog dijela. Papinsko vijeće za obitelj, a s njime i neki drugi taj drugi dio uspoređuju s "Filoteom" sv. Franje Saleškog, jer Papa uzima sličan pristup.¹⁶

Biblijske slike koje Papa navodi govore o temeljnim obrisima obiteljske duhovnosti: svadba u Kani, Poslanica Efežanima, gdje se govori o "velikom otajstvu" sakramenta ženidbe, slika Dobrog Pastira itd. Dolazeći na svadbu, Isus želi pokazati kolika je istina o obitelji upisana u Božju objavu i u povijest spasenja. Isus na prigovore farizeja podsjeća na početke stvaranja. Papa tom logičkom vezom razvija katehezu Staroga zavjeta i proroka, da bi nas doveo do poticaja da bolje pogledamo naravnu stvarnost braka koja postaje pravi sakrament Novoga saveza, označen biljegom Kristove otkupiteljske krvi riječima: "Zaručnici i obitelji,

14 Povelja o pravima obitelji. Od Svete Stolice predložena svim osobama, ustanovama i predstavnicima vlasti nadležnima za poslanje obitelji u suvremenom svijetu, 22. listopada 1983. Zagreb, KS 1984. (Dokumenti 68.)

15 Uz navedenu Povelju o pravima obitelji Papa podsjeća na sadržaj svoje enciklike *Laborem exercens* i najmlađe socijalne enciklike *Centesimus annus* i tako proširuje katehetski vid socijalnog usmjerenja Pisma u službi socijalne pravde.

16 PULJIĆ, Ž., *Papino pismo u Godini obitelji*, u: Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, godište CXXII, br. 3/1994, str. 56; Brief Papst Johannes Pauls II. an die Familien. Ein eindringlicher Aufruf in vertraulichem Ton. Zusammenfassung des Dokuments durch den Päpstlichen Rat für die Familie. U: Kirche heute. Aufbruch der Kirche in eine neue Zeit. Br. 7/8/1994., str. 5-6.

sjetite se, dakle, kojom ste cijenom ‘kupljeni’.” (Usp. 1 Kor 6,20)

Da bi objasnio tu činjenicu otkupljenja i ohrabrio ljude na ženidbu, pokazujući na vrijednost odluke o ženidbi prema odluci o neženidbi radi kraljevstva nebeskoga, spaja sakrament ženidbe s ostalim sakramentima, posebno pomirenjem, euharistijom i krštenjem. Papa upravo kliče obiteljima: “Ne bojte se rizika! Božanske su sile daleko moćnije od vaših teškoća. Neizmjereno veća od zla koje djeluje u svijetu je djelotvornost sakramenta pomirenja, što ga crkveni oci ne zovu uzalud ‘drugo krštenje’.” Spominje sakrament potvrde koji krštenje dovodi do zrelosti, da bi naglasio snagu euharistije iz koje život uskrslog Krista dolazi u nas. Krist je ustanovio euharistiju u obiteljskom okružju. Papa ponovno kliče: “Kad se okupljate na obroke i kad ste sjedinjeni, Krist vam je blizu... Nema druge sile i druge mudrosti po kojima biste vi, roditelji, mogli odgajati svoju djecu i sebe same. Odgojna moć euharistije potvrđena je tijekom naraštaja i stoljećima.” (Pismo 18)

Zatim Papa povezuje brak sa krštenjem, koji je kao “veliko otajstvo”, na temelju Poslanice Efežanima, Starog zavjeta i tradicijskog nauka Crkve. “Ljubav kojom je Zaručnik Crkvu ‘ljubio do kraja’, potvrđuje da je Crkva uvijek iznova sveta u svojim svećima, premda ne prestaje biti i Crkva grešnika... Evo najviše protege ‘velikog otajstva’, cijelog značenja sakramentalnog dara u Crkvi, najdubljeg smisla krštenja i euharistije... Stoga se Crkva ne može shvatiti kao mistično tijelo Kristovo, kao znak Saveza čovjeka s Bogom u Kristu, kao opći sakrament spasenja, a da se ne osvrne na “veliko otajstvo”, spojeno sa stvaranjem čovjeka - muškarca i žene, te poziva oboje na bračnu ljubav, na očinstvo i majčinstvo. Ne postoji ‘veliko otajstvo’ koje je Crkva i čovječanstvo u Kristu, bez ‘velikog otajstva’ izraženog u biti ‘jedno tijelo’ (usp. Post 2,24; Ef 5,31-32), odnosno u stvarnosti braka i obitelji.” (Pismo 19)

Sama obitelj veliko je otajstvo Božje, “domaća Crkva”, zaručnica Kristova. Opća Crkva, i u njoj svaka mjesna Crkva, neposrednije se otkriva kao zaručnica Kristo-

va u življenoj ljubavi “domaće Crkve”, obitelji. Papa se divi apostolu Pavlu kako je u Poslanici Efežanima spojio dubinu “velikog otajstva” sa četvrtom Božjom zapovijedi i pronalazi u toj povezanosti načelo obiteljske povezanosti između muža i žene, između roditelja i djece. Papa ovdje vidi cjelinu učenja o Bogu i čovjeku, koje je Krist doveo do ispunjenja. Nažalost, s razvojem modernog racionalizma zapadna misao se malo-pomalo udaljila od tog učenja. Papa pokazuje odgovor Crkve modernom racionalizmu uz pomoć tvrdnji Drugoga vatikanskog koncila (GS 14,22 i 24) i ukazuje na to da je Krist svojim utjelovljenjem otkrio čovjeka njemu samome. Današnji čovjek ostaje uglavnom biće nepoznato samome sebi, zbog toga i obitelj ostaje nepoznata stvarnost. Unatoč tome što se naglašuje čovječnost i čovjek kao osoba, subjekt, neomanihejska civilizacija pretvara čovjeka u objekt, a ljudsko se tijelo nezavisno od duha koristi kao tvar poput životinjskog tijela. Papa na biblijski način govori o produhovljenom tijelu i potjelješnjem duhu, što se otkriva u riječi tijelom postaloj. Objava od Knjige Postanka preko Pjesme nad pjesmama otkriva u ljudskoj spolnosti bogatstvo osobe koja svoje pravo vrednovanje dobiva u obitelji.

“Moderni racionalizam ne podnosi misterij. Ne prihvaća misterij čovjeka, muškarca i žene, niti želi priznati da je prava vrijednost čovjekova otkrivena u Isusu Kristu... Za racionalizam je nezamislivo da je Bog Otkupitelj, još manje da je ‘Zaručnik’ pravi i jedini izvor čovjekove bračne ljubavi... Ali, ako je čovjeku zastrt pogled na Boga koji ga ljubi i po Kristu živi Njemu i s njim, ako obitelji nije otvorena mogućnost sudjelovanja u ‘velikom otajstvu’, što mu ostaje doli samo vremenska protega života?” (Pismo 19)

Dalje Papa razvija povijest “lijepje ljubavi” koja je započela Navještenjem, s Majkom lijepje ljubavi, nastavila se u Nazaretu po Josipu, po otajstvu Utjelovljenja i Svete obitelji. “Veliko otajstvo” nalazi svoj najviši izražaj u Svetoj obitelji. Zato Papa zaključuje da je povijest lijepje ljubavi u stanovitom smislu povijest ljudskog spasen-

ja. Tako obitelj stavlja u središte Novog saveza. Živimo u bolesnoj civilizaciji. Ljudsko biće nije ono što se prikazuje u javnim reklamama ili modernim sredstvima društvenog priopćavanja. Ono je mnogo više psihofizičko jedinstvo, cjelina duše i tijela, osoba. Ono je mnogo više po svom pozivu na ljubav koja tu osobu kao muškarca i ženu uvodi u dimenziju 'velikog otajstva', kaže Papa.

Budućnost svake obiteljske jezgre ovisi o toj "lijepoj ljubavi" bračnih drugova, roditelja i djece, ljubavi svih naraštaja.

Zatim Papa na događaju Otkupiteljeva rođenja razvija katehezu u kojoj pokazuje stvarnost suprotstavljanja i prijetnji životu; onom životu koji u svojoj cjelovitosti obuhvaća otajstvo Utjelovljenja i Kristove bogočovječke stvarnosti. I opet ukazuje na suprotnost "lijepoj ljubavi" u kulturi užitka gdje blagoslovljeni plod utrobe tvoje u stanovitom smislu postaje "prokleti plod". Papa ukazuje na nepravedne zakone *takozvane pravne države* koji idu protiv Božjih zapovijedi, posebno protiv pete - ne ubij. Ukazuje na "civilizaciju smrti". Opominje da je Zaručnik Crkve i sudac čovječanstva koji će nas pitati: Što učiniste ili ne učiniste? (Usp. Mt 25)

Na kraju Papa bodri kršćanske obitelji da se obnove za unutrašnjeg čovjeka (Ef 3,16); da obitelj bude Bogom jaka, sveta na temelju općeg poziva na svetost (LG 40).

I završava: "Na ovim sam stranicama nastojao pokazati kako se obitelj nalazi u središtu velike borbe između dobra i zla, između života i smrti, između ljubavi i onoga što je ljubavi protivno. Obitelji je ponajprije povjerena zadaća boriti se za oslobođenje sila dobra kojima se izvor nalazi u Kristu, Otkupitelju čovjeka."

Na kraju Papa poziva sve mjesne Crkve, poziva one s kojima nas veže zajednička vjera u Isusa Krista ili ispovijedaju vjeru u jednoga Boga, da slijede ljudsko dostojanstvo, dobro svakog čovjeka, dobro braka, obitelji i života. (Pismo 23)

Pastoralno-katehetski komentar Papina pisma s obzirom na naše prilike

Nakon analize strukture i sadržaja Pisma, pod evangelizacijsko-katehetskim vidom

možemo reći da Pismo obiluje mnogim mislima i iskustvima što ih je Papa izrekao u svojim katehezama srijedom i prijašnjim enciklikama o obitelji, ljudskoj ljubavi i braku, socijalnoj pravdi, te drugim osnovnim istinama o čovjeku i Bogu. Unatoč tome svojim pristupom, sadržajem, metodom izlaganja, trudom i ljubavlju kojom želi pokazati istinu o čovjeku i obitelji te poticajem na dijalog o životnim problemima, temeljem Svetoga pisma, ovo Pismo upotpunjuje prazninu koja se i u nas na tom području osjećala. U tom smislu prije svega valja naglasiti utemeljenost i nadahnuće Pisma na svetopisamskim tekstovima. Pri kraju Pisma sâm Papa kaže: "... ovo se pismo nadahnjivalo apostolskim opomenama koje nalazimo u Pavlovim, Petrovim i Ivanovim poslanicama." (Usp. 1 Kor 7,1-40; Ef 5,21-6,9; Kol 3,18-25, 1 Pt 3,1-7; 1 Iv 2,12-17). To se uglavnom odnosi na mistagošku katehezu.

S druge strane, vidjeli smo da u prvom dijelu Papa uz pomoć biblijske antropologije polazi od konkretne obitelji u suvremenom svijetu, od obitelji kao takve, od Božjeg očinstva (Ef 3,14-16), prateći objavu "velikog otajstva" od stvaranja opisanog u Knjizi Postanka, preko Proroka i Pjesme nad pjesmama do Isusove ustanove sakramenta ženidbe. Papa uz biblijsku antropologiju razvija biblijsko-teološki pristup, koji nam odgovara na pitanje: što je čovjek u sebi, što je to obitelj u sebi. I još više, kako naravna obitelj postaje kršćanska.

Papa na mnogo mjesta pokazuje da je istina o čovjeku i obitelji ugrožena. On govori o "velikoj krizi", koja se očituje u dubokoj "krizi istine". Pod krizom istine Papa u prvom redu misli na krizu pojmova, što izvrću ništa manje nego istinu o čovjeku i o obitelji. Ne radi se o zabludi ili o više-manje površnom ili bezazlenom nerazumijevanju, već o temeljnom lomu u korijenu

17 Lopez Trujillo, Kardinal Alfonso. Dialog voller Hoffnung: der Papst klopft an die Türen der Familien. Kommentar zum Brief Papst Johannes Pauls II. an die Familien. U: Kirche heute. Aufbruch der Kirche in eine neue Zeit. Br. 7/8/1994., str. 7-9.

antropologije.¹⁷ Kao što je Papa marksističkoj ideologiji pokazao krivo poimanje čovjeka kao izvor njezine duhovne slabosti, što se nije očitovala samo kao posljedica propadanja na gospodarskom području,¹⁸ tako sada optužuje iskrivljeno poimanje na transcendentalnom području o tome što je obitelj, što je čovjek, za duboko bolesnu stvarnost koja izvrće osnovne ljudske vrednote. Čovjeku se osporava osnovna ljudska vrednota što proizlazi iz njegove naravi i plana Božjega, ljudska osobnost kojom je određen za ljubav, za susret u posvemašnjem, odgovornom, zreлом i trajnom predanju u zajedništvo ljubavi i života, gdje postaje sposoban radati i primati djecu. Ako čovjek ne bi bio pozvan na to prirodno i plodno zajedništvo, ženidba bi tada bila samo socijalna tvorevina promjenljiva prema okolnostima. Čovjek i obitelj nisu tada vođeni ontološkom istinom, koja prebiva u volji Boga Stvoritelja i tvori podlogu moralne istine. Tako kriza pojmova pogađa također korijen i smisao zakona, koji se prepušta brizi vladajućih i zakonodavaca, njihovoj intuiciji i mišljenju. Na taj se način mogu ozakoniti uništenje nedužnih i druga nedjela.

Stoga u katehetskoj prosudbi Papina pisma mora doći do izražaja sa svim njegovim posljedicama za katehezu temeljno pitanje koje postavlja u svezi s krizom istine i pojmova: "Izrazi kao što su 'ljubav', 'sloboda', 'iskreni dar', čak oni kao 'osoba', 'osobna prava' - znače li u stvarnosti ono što po svojoj naravi sadrže?" (Pismo 13)

Papa tu nastupa ne samo kao učitelj obiteljima, nego se obraća svima onima kojima je na srcu pastoral i pomoć suvremenim obiteljima. Papa im zahvaljuje na trudu i hrabri ih: "to se ohrabrenje odnosi na sve brojnije stručnjake, liječnike i odgojitelje, prave laičke apostole, za koje je vrednovanje dostojanstva braka i obitelji postalo važnim životnim zadatkom." Dok njima zahvaljuje pita se što bi bez njih mogli činiti svećenici, biskupi i sam Petrov nasljednik?

U odnosu na 'Familiaris consortio' Papa kao da sâm ovim Pismom želi odgovoriti na broj 39 te Apostolske pobudnice te pravi nacrt smjernica za strukturu i sadržaj kate-

kizma o obitelji i za obitelj. Zato možemo zaključiti da je Papa ovim Pismom još više konkretizirao Apostolsku pobudnicu za pastoral obitelji, pokazao što bi trebalo imati pred očima o istinskoj katehezi za obitelj u odnosu na poklad vjere i suodnosu sakramenata sa sakramentom ženidbe te osnovnim pojmovima o vrednotama života i njihovoj "hijerarhiji".

S te strane gledajući, za većinu publikacija o obitelji možemo reći da u nas imaju umjesto biblijsko-teološkog pristupa većinom antropološko-psihološki, često poput nekog treninga za učenje zajedničkog i duhovnog života za obitelj ili u obitelji, bez oslonca na biblijske temelje i biblijske teme u odnosu na obitelj.¹⁹

Jednako tako nisu jasno postavljeni krajnji i posebni ciljevi kateheze iz kojih bi se vidjelo kako naše spasenje postaje konkretno i životvorno ovdje i sada, po obiteljskoj duhovnosti i kršćanskoj kulturi u obitelji u pripravi za brak i obitelj.

Samo snimanje situacije, preslikavanje uočenih problema, bez ponuđenog rješenja u skladu s Božjim nacrtima i očekivanjima čovjeka, bez obnovljenih obiteljskih vrednota na temelju Božje riječi, samo moraliziranje ne može promijeniti iskrivljeni mentalitet ni pojedinca, ni obitelji, ni naroda.²⁰

Ako se tužimo na biblijsku neishranjenost naših vjernika, na krivi pristup životu i vrednotama, na posljedice komunizma, da tome više ne bismo pridonosili, pristupimo katehetskom poslu kako to čini Papa u Pismu obiteljima.

18 *Centesimus annus* 13.

19 Da bismo argumentirali izneseno, dovoljno je uzeti najnovije izdanje uz Godinu obitelji: Ivan Koprek (uredio). *Život u obitelji za Godinu obitelji*. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, 1994, 321 str., gdje su prikupljeni članci i studije o obitelji izgovoreni na obiteljskim ljetnim školama i objelodanjeni u "Obnovljenom životu". Od šesnaest naslova iz sadržaja tek je jedan s biblijskom tematikom i to stavljen na deveto mjesto: Lj. Matković-Vlašić. *Biblijski izvori obiteljske duhovnosti*, str. 185-198.

20 Navedenom Nacrtu smjernica za evangelizaciju obitelji također nedostaje upravo izneseni biblijsko-teološki Papin pristup.